

omslag på knuder (20). Klog kone indgav mesterrod, hørfrø og kirkegårdsmuld for bylder og strøede noget heraf i patientens hår (Jylland; 23).

Roden nævnes i farmakopeen 1772; den føres stadig på nogle apoteker.

Planten blev især dyrket og anvendt som lægemiddel for husdyr (24); »dersom den fandtes i større mængder, ville den være af vigtighed for dyrlægerne« (1800; 15).

Indgår i universalmidler, afkog og røgelse for kvægets sygdomme, sikrer dets trivsel (24b), i råd for koens »solskud« (begyndelsen af 1800-t), oksens ondartede lungesyge og kvægets blodpis (25), mod sidstnævnte sygdom gives knust mesterrod og laurbær i mælk (26), endvidere i middel mod kvægets gulsot (1835; 25) og kalvekastning (27). Et kreatur bidt af hugorm får bladene at æde (28). For at kalven skal leve og trives indgiver man den mesterrod og svaleurt i råmælk (1785; 13), mesterrod, svovl og krudt i dens første mælk (1700-t; 29); kalv med »ondt i maven«, hård mave, skal have et afkog, »den rå plante løsner, den kogte binder« (Jylland; 30). Mesterrod er bestanddel af middel for hestens utrivelighed, dens indvortes sygdomme, lunge- og leverlidelser, engbrystighed, kværke, hoste, forstoppelse, springorm, skurv (1793), blandet i vin mod dens diarré (31), og med »springrod« i foderet, hvis hesten har ædt klude og fjer (1727; 32). Hingstens hævede forhud røges med tørret mesterrod (1600-t? 33).

Indgår i råd for fåresygdommen »retsn« (34) og for stivkrampe hos lam (1600-t; 35); mod svinesyge og -død (36); bladene, slangerod og svovl gives syge svin i daglig drik (før 1700; 37).

Den pulveriserede rod gives som »æggepulver« for at stimulere hønsenes æglægning (38).

Roden hørte til de fleste kloge folks magiske midler; en klog kone blev beskyldt for at hekse med mesterrod (39). Forheksede mennesker skulle indgives mesterrod (40), den finhakkede rod og hørfrø i øl (10), St. Hans aften have roden og flyverøn i klud på hovedet (41); den knuste rod og hørfrø indgives med øl (VJylland; 42), den strøs med trylleformel på issen mod djævelens og hekses onde kunster (Jylland; 43); bestanddel af røgelse mod hekseri og råd for brudt ægteskabsløfte, således lagt under lagnet; mesterrod m.m. blev stoppet i boret hul som værn mod trolddom og sygdomme (44).

Nogle af de ovennævnte samt andre magiske

midler indeholdende mesterrod bliver også anvendt mod forhekselse af husdyr (45). Kvæget på stald får mesterrod og røn i rugbrød (Mors; 13), forheksede kreaturer snittet mesterrod og hørfrø (46), roden lægges i vandtruget (47). Kalven får mesterrod og hørfrø i sin første mælk og er så værnet mod forhekselse (VJylland; 48). Roden bindes om køernes horn og svins hals (49), anvendt til rensning af »forgjorte« kar og redskaber (Jylland 1785; 50), får man ikke smør, lægges bl.a. mesterrod i boret hul i kærnestagen (51).

LITTERATUR: (1) 343 67f,165f; (2) 15 53; (3) 841 1546,55; (4) 328f 2,17; (5) 328f 1,47,59; (6) 747 97 (SFyn?),130; (7) 348 56; (8) 328f 2,46,147; 488o 221; (9) 328f 2,151; (10) 19 179f; (11) 488o 302 sml. 281; (12) 217 32; (13) 488 6,1883,358f,371 jf. 739 2,1800,360; (14) 748 93; (15) 739 2,360; 398 1806,283; (16) 340 94; (17) 273 180,204; (18) 187 33; 488o 149; (19) 328e 124; (20) 488o 230,237; (21) 82 55; (22) 107 1950; (23) 854 3,1935,44; (24) 178 1961-62,122-32 jf. 19 180 (1885); (24b) 83 2,210-13; 328f 2,59,152,220; (25) 83 154,174,176,180; (26) 1008 4,1916,598; (27) 83 253; 328f 1,56,61; (28) 488i 6,2,477; 328c 211; (29) 83 266f; (30) 328f 1925,160; 328e 124; (31) 83 47,57,59,62f,68,72,78, 122,128; 488i 6,2,966; (32) 178 1954,87; (33) 902k 409; 83 114; (34) 328f 2,244; (35) 464 133; (36) 83 310; (37) 178 1935,53; (38) 227 20,1910,357; (39) 488i 6,1,312; 624b 60; 161 1906/23:1665; (40) 488 4,1880,407; (41) 161 128/1,130 jf. 83 227f sml. 488i 6,1,84f, 91; (42) 161 1906/23:2401; (43) 466 168, 173; (44) 328f 1,31-33,60; (45) 328f 1,43f,63,103f og 2,33; 488o 235f; (46) 488 9,1888,73; (47) 488i 6,2,467; (48) 328 1,35; (49) 488c 290; 488 6,1883, 290; 488i 6,2,301; (50) 488c 388; (51) 328f 1,36; 83 242; 161 1906/23:1334.

Koriander, *Coriandrum sativum*

En 30-60 cm høj glat plante med tre-firedobbelt fjersnitdelte blade, hvide blomster og rødbrune, næsten kuglerunde frugter. Hjemmehørende i det østlige Middelhavsområde, forhen dyrket i vore køkkenhaver, sjældent forvildet.

DYRKNING

Koriander o. 1300ff til græsk koris = tæge, hentyder til plantens stærke og ubehagelige lugt (1).

Bliver kun sået i »fornemme haver« (1648; 2); dyrket o. 1800 på Ærø og Strynø (3), og o. 1835

på nogle toftestykker ved Ærøskøbing (4), den kaldes i gamle love øens anis (5). En mand ved Randers dyrkede koriander og mente, at frugterne kunne erstatte »adskillige tilvante indiske krydderier« (1811; 6). Importen var ret betydelig, således solgte de københavnske apoteker o. 1880 årlig ca. 2000 kg korianderfrø (7).

LITTERATUR: (1) 689 1,403; (2) 697 211; (3) 667 3,1802,201; 398 1806,276; (4) 411 1834,225; (5) 639 3,1840-41,78f; (6) 880 1811,79f; (7) 510 3,545.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): koriander blandet med bygmel, kål og salt er et godt lægemiddel; de knuste frugter blandet i vin eller eddike drikkes mod spolorm, lægges med honning og tørre vindruer på bylder og hævede testikler, drikkes med vand for diarré, saften i eddike tilsat hvedebrødskrummer tages mod »den ilde ild« (herpes zoster?) og bylder, saften blandes med bønnemel lægges på blegner, frøene spises før anfald af koldfeber (malaria); urten ofte spist modvirker mange slemme sygdomme. 1400-t; saften blandet med kvindemælk dryppes i døvt øre (2). Frøene spises mod malaria, indgår i råd for nyregrus og blæresten samt plaster på smertende fødder (3).

Christiern Pedersen 1533: saften bagt i brød lægges som omslag på tindingerne mod hovedpine (5b), frøene spises for epilepsi (7a), deres saft i gedemælk drikkes mod sidesting (48a), frøene indtages med eddike mod hjerteonde og diarré (24b, 41b); knuses og indtaget med hvidløg i vin eller øl mod åndenød, maveonde og lændesmerter (17a-b, 39a, 56a), frugterne indtages i drik mod for kraftige menses (66b), ølafkog modvirker kønsdriften (64b); de knuste frø drysset på sår stiller blødning (79a), saften blandet med bønnemel anbringes på spedalske sår (82b). Bladene af koriander og natskygge holdes i munden for bylder på tungen (14a), de knuste frø indgår i plaster på herpes zoster (84a); mod dårlig ånde spises frøene bagt i sukker (13b).

Henrik Smid 1546ff (4): frø opblødt i vin eller eddike og derefter tørret modvirker »den onde giftige røg og damp« i maven; uden eller blandet med sukker giver de et mavepulver; drikkes med vin for indvoldsorm og ophørt menstruation; urten knust med bønne- eller rådne ærter mel og tilsat rosenolie lægges som plaster på sår og hævelser (betændelser) især på kønsdele. Koriander knust med salat, æggehvide og rosenolie lægges på »den vilde ild« (udslæt), stil-

ler »andre hede bræk og brøster«. Den friske plante spist gør »vild og drukken«.

Simon Paulli 1648, 211: frøene kan bruges, »når hjernen bliver besværet af det vejr [luft], som står op fra maven«, hvorfor nogle spiser korianderkonfekt hver dag; koriandersukker er godt for kvinder med kold livmoder og smertefuld menstruation.

Farmakopeen 1772 har frugterne; de føres endnu på nogle apoteker.

Koriander og hvidløg koges i vin til drik mod lændesmerter (1800-t; 5). Anvendes som vindrivende og mavestyrkende middel (o. 1860; 6), frugterne giver et krydret afføringsmiddel, de blandes dog ofte med sennesblade og manna (1910; 7). Frøene drysset med sukker tygges for dårlig ånde (8). Koriander har været et almindelig brugt middel mod indvoldsorm og indgår i den stadig solgte »Pastor Møllers ormete«. Indgår i provinslæges recept for galdesten (8b). Koriander på brød koges i øl og indgives kvæg som værn mod pest; er bestanddel af middel for hestens forstoppelse (9).

LITTERATUR: (1) 343 32,64,153f; (2) 15 31f; (3) 348b 27,49f; (4) 841 1577,14; (5) 273 181; (6) 510 3, 545; (7) 227 20,263; (8) 217 1807,11; (8b) 671 nr. 3, 1970; (9) 83 68,160.

KRYDDERI

Frugterne bruges i bagværk og til forskellige madretter (1806; 1), man blander dem i eller strør dem på brød, de anvendes til syltning og destillation (o. 1880; 2), ved fremstilling af likør, bitter, sukkervarer og pølser, giver serve-latpølsens smag (o. 1918; 3), benyttes nu kun i ringe omfang til likører, konditorvarer, konfekt, sauce, som krydderi i serve-latpølse, til parfume (4). Indgår i en malurtessens (5). De danske Spritfabrikker lancerede 1973 en Krabaskbitter med koriander.

LITTERATUR: (1) 398 1806,276; (2) 510 3,545; (3) 480 26; (4) 895 45; (5) 747 130.

MOD SKADEDYR

Salt kød gnedet med frøene knust i eddike er værnet mod maddiker, rådner og syrner ikke og bliver vellugtende (1546; 1). Mod lopper vaskes sengen med vandafkog, det stryges i gulvsprækker og blandes i strøsand (2), kål sprøjtes mod sommerfugle med dekokt af de knuste frø (3).

LITTERATUR: (1) 841 1546,25a,1577 14b; (2) 282 1852,32; (3) 514 1846,208.